

Андрій Гайченко

Ph.D., доктор філософії в галузі права,
доцент кафедри адміністративного, фінансового та банківського
права, Навчально-науковий інститут права імені князя Володимира
Великого Міжрегіональної Академії управління персоналом;
заступник Міністра юстиції України з питань виконавчої служби
<https://orcid.org/0000-0003-4423-9921>

СФЕРА ЕКСПЕРТНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОСУДДЯ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

У цій статті детально розглядається процес реалізації євроінтеграційних завдань у сфері експертного забезпечення правосуддя. Серед ключових аспектів, що досліджуються у статті, – процес приведення законодавства у сфері експертного забезпечення правосуддя до законодавства ЄС (*acquis communautaire*); компетенція Міністерства юстиції України за цим напрямом діяльності та основні досягнення науково-дослідних установ судових експертиз у напрямі імплементації міжнародних стандартів провадження судово-експертної діяльності. Досліджено основні заходи, що здійснюються Департаментом експертного забезпечення правосуддя Міністерства юстиції України за євроінтеграційним вектором розвитку. У статті акцентується увага на важливості співробітництва, що є своєрідним закликком науково-дослідним установам судових експертиз Міністерства юстиції України співпрацювати з експертними установами іноземних країн. У статті підкреслюється роль судової експертизи як одного із головних напрямів у реалізації євроінтеграційних завдань. У підсумках статті автором пропонуються першочергові кроки для успішного впровадження реформи у сфері експертного забезпечення правосуддя, до яких віднесено: оновлення законодавства та приведення його у відповідність до вимог ЄС; удосконалення організаційних процедур судово-експертної діяльності; активізацію міжнародної співпраці та ін.

Ключові слова: сфера експертного забезпечення правосуддя, Міністерство юстиції України, європейська інтеграція.

Постановка проблеми. Формування та реалізація державної політики у сфері експертного забезпечення правосуддя у контексті реалізації євроінтеграційних завдань є одним із пріоритетних напрямів триваючого процесу реформування експертної сфери України. Реформа зумовлена не лише «запитом на вдосконалення» зі сторони міжнародної спільноти, а й нагальною необхідністю забезпечити модернізацію судово-експертної діяльності з метою ефективного експертного провадження. Варто наголосити, що це є важливим чинником на шляху до відновлення справедливості для України.

Європейська практика свідчить, що ефективне експертне забезпечення є підґрунтям для справедливого судового розгляду. У зв'язку з цим у сфері експертного забезпечення правосуддя спостерігається плюралізм ідей та пропозицій щодо пошуку найоптималь-

ніших шляхів її реформування відповідно до найкращих європейських практик. Зазвичай пропозиції зводяться до імплементації міжнародних стандартів провадження експертної діяльності, удосконалення нормативно-правового регулювання, підвищення кваліфікації співробітників тощо. Проте виникає питання: наскільки реалізація таких пропозицій у глобальному контексті є ефективною для України в умовах європейської інтеграції? З огляду на запит наукової, експертної спільноти та інших стейкхолдерів важливим є вироблення спільних екзистенційних рішень, що сприятиме утвердженню верховенства права (Rule of law) в Україні.

Мета статті полягає у дослідженні процесів реалізації євроінтеграційних завдань для визначення першочергових стратегічних кроків реформування сфери експертного забезпечення правосуддя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Під час огляду наукової літератури щодо імплементації європейських та міжнародних підходів до судово-експертної діяльності у центрі уваги були роботи національних та іноземних авторів: Ruth M. Morgan, Alastair Ross, Chris Lennard, Claude Roux, Céline Weyermann, а також О. Агапової, Т. Будко, В. Журавля, Е. Сімакової-Єфремян, А. Свінцицького, Н. Ткаченко, В. Шевчука, О. Шамари, В. Шепітька, М. Шепітька, Н. Філіпенко та інших.

Колектив авторів Alastair Ross, Chris Lennard, Claude Roux у статті «Forensic science: Where to from Here?» зазначали, що «...виявлення та прогнозування еволюційних змін дозволить зосередитися на створенні більш конструктивного майбутнього для судової експертизи. У Сіднейській декларації, прийнятій під час зустрічі International Association of Forensic Sciences (IAFS), викладено визначення та принципи судово-експертної діяльності, що створюють необхідну платформу для її розвитку в майбутньому» [1]. Документ має амбіційний характер, зосереджений не на організаціях, методах чи протоколах, а на формуванні спільного розуміння судової експертизи та її принципів. Реалізація цього документа складається з таких основних складників, як-то: інтеграція та гармонізація; цифрова трансформація; наукові дослідження; освіта та підготовка кадрів; розвиток технологій.

Процес реформування судово-експертної діяльності передбачає також розроблення нових інноваційних рішень у сфері експертного забезпечення правосуддя відповідно до кращих міжнародних стандартів, що також передбачає впровадження «криміналістичних інновацій». Варто погодитись із підходом, розробленим професором В. Шевчуком, що «...криміналістичну інновацію слід розуміти як новітні технічні, тактичні, методологічні та криміналістичні інструменти, що були розроблені, впроваджені та застосовані на практиці. Вони є результатом досліджень або розробок, втілених у вигляді нового продукту, технології, послуги чи рішення, що використовуються кваліфікованими спеціалізованими суб'єктами на практиці та спрямовані на ефективне вирішення криміналістичних завдань та забезпечення оптимізації, підвищення якості та ефективності правоохоронної практики» [3].

У цьому контексті цілком очевидним є забезпечення якості надання експертних послуг, про що наголошується Т. Raymond та R. Julian: «...для того щоб судова експертиза функціонувала у глобальному вимірі, де кордони більше не є перешкодою для розслідування злочинів, ключовими є гармонізація інформації, якою обмінюються, а також системи якості, які використовуються» [4].

Професори В. Шепітько та М. Шепітько відзначають важливу роль криміналістики та судової експертизи в міжнародному співробітництві. У 2022 році кафедрою криміналістики Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого проведено анкетування судових експертів державних спеціалізованих установ з метою визначення шляхів оптимізації судово-експертної діяльності. За результатами проведеного опитування встановлено, що «...значна кількість опитаних експертів схиляються до думки про необхідність міжнародного співробітництва у сфері здійснення судово-експертної діяльності. Позитивну відповідь щодо необхідності у такому співробітництві надали 164 експерти (95,3% опитуваних)» [7].

Дослідженням процесів євроінтеграції у сфері експертного забезпечення правосуддя присвячені роботи О. Агапової, яка наголошує, що «...для ефективного процесу консолідації з Європейським судово-експертним простором варто забезпечити впровадження та додержання документів, які регламентують розвиток судово-експертної діяльності у країнах ЄС» [5].

Наукові дослідження вчених слугують фундаментом для розробки нових рекомендацій, пропозицій та визначення векторів розвитку експертного забезпечення правосуддя в Україні. Виходячи з цього, пропонуємо перейти до формулювання та детального розкриття заявленої тематики.

Виклад основного матеріалу. Українська експертна система цілком відповідає загальноприйнятим цінностям та принципам у здійсненні судово-експертної діяльності, що застосовуються у країнах-членах ЄС. Цю тезу можна підтвердити наявністю чинної законодавчої бази, яка загалом узгоджується та відповідає міжнародним стандартам організації та провадження судово-експертної діяльності; міжнародною співпрацею суб'єктів судово-експертної діяльності, які досягли

значних успіхів у розвитку цього напрямку; процесом підготовки та підвищення кваліфікації експертних кадрів, який змінюється і стає більш прозорим.

З урахуванням незворотності євроінтеграційного курсу держави у сфері експертного забезпечення серед першочергових кроків для ефективної реалізації реформи в найближчій перспективі заплановано здійснення комплексу конкретних заходів. Передусім це оновлення та адаптація законодавства України у сфері судово-експертної діяльності до вимог ЄС (*acquis* ЄС). Другим напрямом є вдосконалення організаційних процедур проведення судових експертиз із урахуванням кращих практик ЄС та сприяння в акредитації науково-дослідних установ судових експертиз. Важливим аспектом є подальше посилення міжнародної співпраці науково-дослідних установ судових експертиз, що має практичне значення для інтеграції до європейського та євроатлантичного простору судово-експертної діяльності. Для вдосконалення роботи судово-експертної системи необхідно зміцнити матеріально-технічну базу науково-дослідних установ судових експертиз.

Окремим та одночасно важливим напрямом є цифровізація судово-експертної діяльності, що сприятиме розвитку та імплементації цифрових інструментів у експертній діяльності. У межах реалізації цього напрямку очікується створення цифрового простору, що забезпечить об'єднання інформації з наявних реєстрів та даних щодо завантаженості судових експертів, інструментів комунікації тощо. Вважаємо, що у перспективі впровадження автоматизованої системи призначення експертиз сприятиме забезпеченню прозорості судово-експертної діяльності. Належної уваги потребує удосконалення підходів до кадрового забезпечення науково-дослідних установ судових експертиз, що передбачатиме навчання, процедури підбору, збільшення рівня оплати праці тощо. З огляду на важливість науково-технічних розробок та впровадження їх у експертну діяльність розвиток наукових досліджень та залучення зовнішнього фінансування для реалізації проєктної діяльності науково-дослідними установами судових експертиз також залишається пріоритетним.

Відзначимо, що впровадження сучасних підходів в організації роботи науково-дослід-

них установ судових експертиз відобразилось у проєкції діяльності нового суб'єкта судово-експертної діяльності – Науково-дослідного центру незалежних судових експертиз Міністерства юстиції України. Функціонування нового суб'єкта розглядається в контексті реформування сфери експертного забезпечення правосуддя, спрямованого на підвищення ефективності, об'єктивності та незалежності експертної діяльності. До основних напрямів роботи центру належить «експертний супровід» резонансних справ, що відповідає актуальним потребам правосуддя та реалізації міжнародних зобов'язань України.

На наше глибоке переконання, для забезпечення ефективної інтеграції з Європейським судово-експертним простором (European Forensic Science Area) важливо проаналізувати нормативно-правові акти, що регулюють розвиток судово-експертної діяльності у державах-членах Європейського Союзу. Відзначимо, що така діяльність дозволить адаптувати кращі нормативно-правові інструменти, практики та імплементувати їх у практичну роботу експертних установ України. Це є масштабною за об'ємом роботою та комплексним процесом, що передбачає вивчення іноземної законодавчої бази та оцінку її відповідності національним пріоритетам у судово-експертній діяльності. Варто підкреслити, що реалізація цього процесу потребує високого рівня мовної компетентності для аналізу складних документів для їх правильного тлумачення і адаптації норм до національної правової системи. Вважаємо раціональними погляди Т. Коломоець, що «...багатомовність державних службовців як ознака європейської моделі державної служби передбачає забезпечення суб'єктами публічного адміністрування такої ознаки європейської моделі державної служби і ефективного її існування і в умовах новітніх викликів часу, практичної реалізації євроінтеграційних та північноатлантичних прагнень нашої держави» [6]. Удосконалення мовних навичок важливе і для працівників сфери експертного забезпечення правосуддя, адже під час «злиття» із Європейським простором судово-експертної діяльності знання судовими експертами іноземної мови стане в пригоді для розуміння «методичних тонкощів» провадження експертної діяльності у європейських експертних установах.

Як приклад можемо навести Висновки Ради щодо Плану дій для Європейського судово-експертного простору 2.0 (Council Conclusions on the Action Plan for the European Forensic Science Area 2.0, approved by the Council (Justice and Home Affairs) at its 3936th meeting held on 9 March 2023 № 7152/23) [2]. Цей документ спрямований на формування майбутньої судової експертизи у Європі до 2030 року. За своїм змістом цей документ охоплює три «стовпи», що спрямовані на: гармонізацію стандартів якості; інтеграцію інноваційних технологій; міжвідомчу співпрацю та обмін інформацією; етичні стандарти та незалежність судових експертів; розвиток кадрового потенціалу. Відзначимо, що цей документ може слугувати орієнтиром для підготовки майбутніх стратегічних документів та планування розвитку судово-експертної діяльності в Україні.

Водночас варто визнати, що в умовах стратегічного розвитку судово-експертної діяльності та євроінтеграції необхідно врахувати низку важливих чинників, на яких акцентують увагу міжнародні партнери. До таких чинників можна віднести і питання забезпечення самоуправління у сфері експертного забезпечення правосуддя, і необхідність консолідації представників української сфери експертного забезпечення правосуддя задля розроблення єдиного стратегічного бачення розвитку галузі судової експертизи [5].

Досліджуючи перелічені заходи з реалізації євроінтеграційного курсу у сфері експертного забезпечення, важливо відзначити активну роботу, що здійснюється Міністерством юстиції України та відповідними структурними підрозділами, зокрема, Департаментом експертного забезпечення правосуддя. У межах делегованих завдань та згідно із поточним Планом діяльності Мін'юсту заплановано комплекс заходів із підготовки пропозицій та/або концепцій щодо вдосконалення нормативного регулювання у сфері судочинства, кримінальної юстиції, безоплатної правової допомоги, судово-експертної діяльності, правового регулювання банкрутства, організації примусового виконання рішень судів та інших органів (посадових осіб) [8]. Так, Департаментом експертного забезпечення правосуддя розроблюються документи концептуального характеру (наприклад, щодо цифровізації судово-експертної

діяльності); також опрацьовуються пропозиції, отримані від науково-дослідних установ судових експертиз щодо стратегічного бачення розвитку галузі на найближчі п'ять років тощо. Крім того, розроблено проекти документів для внесення змін до законодавства України (наприклад, щодо забезпечення перезавантаження роботи Центральної експертно-кваліфікаційної комісії Міністерства юстиції України; розширено перелік платних послуг науково-дослідних установ судових експертиз; визначено дії (бездіяльність) судових експертів, які є дисциплінарними проступками, та види дисциплінарних стягнень) тощо.

Висновки. 1. Аналізуючи сучасний стан української судово-експертної системи, можна говорити про її відповідність міжнародним стандартам і цінностям, що застосовуються в країнах ЄС. Однак для остаточної інтеграції в європейський простір необхідно продовжувати удосконалення законодавства, організаційних процедур та підвищення кваліфікації експертних кадрів.

2. Успішне впровадження реформи у сфері експертного забезпечення правосуддя вимагатиме реалізації кількох ключових напрямів: оновлення законодавства відповідно до вимог ЄС; вдосконалення організаційних процедур судово-експертної діяльності; посилення міжнародної співпраці та акредитації науково-дослідних установ; цифровізації експертної діяльності та експертних алгоритмів; а також зміцнення матеріально-технічної бази науково-дослідних установ судових експертиз.

3. Для ефективної реалізації такого надважливого напрямку, як адаптація українського законодавства до вимог ЄС, у судово-експертній діяльності необхідно здійснити комплекс заходів, зокрема, проаналізувати нормативно-правові акти, що регулюють судово-експертну діяльність у країнах ЄС, адаптувати їх відповідно до національних пріоритетів, а також забезпечити належний рівень мовної компетентності працівників сфери експертного забезпечення правосуддя для правильного тлумачення та імплементації цих норм.

4. У результаті аналізу заходів, що здійснюються Міністерством юстиції України для реалізації євроінтеграційного курсу у сфері експертного забезпечення, можна зробити висновок, що активна робота, спрямована на

вдосконалення нормативного регулювання судово-експертної діяльності, має велике значення для подальшої інтеграції в європейський простір. Серед ключових напрямів – підготовка концептуальних документів, пропозицій щодо цифровізації судово-експертної

діяльності, стратегічного бачення розвитку галузі, інші заходи, що покращить організацію роботи науково-дослідних установ судових експертиз і забезпечить ефективне регулювання їхньої діяльності відповідно до кращих європейських практик.

Список використаної літератури:

1. Alastair Ross, Chris Lennard, Claude Roux. Forensic science: Where to from Here? *Forensic Science International*. Volume 366, January 2025, 112285. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0379073824003670?via%3Dihub>.
2. Council Conclusions on the Action Plan for the European Forensic Science Area 2.0: approved by the Council (Justice and Home Affairs) at its 3936th meeting held on 9 March 2023 № 7152/23 / Council of the European Union. URL: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-7152-2023-INIT/en/pdf>.
3. Shevchuk V. Innovative Essence of Criminalistic and Prospective Directions of its Development. Developments of criminalistics theory and future of forensic expertology: liber amicorum profesoriui Egidijui Vidmantui Kurapkai. Collective monografy / Malewski H., Matulienė S., Shepitko V., Shevchuk V. Vilnius, Mykolas Romeris University, 2022. 608 p. Pp. 152–168 (1.2 d. a.). URL: https://nals.com.ua/wp-content/uploads/2023/10/shhorichnyk_ukr_prava-2023.pdf#page=534.
4. Raymond T., Julian R. Forensic intelligence in policing: organisational and cultural change. *Aust. J. Forensic Sci.*, 47 (4), pp. 371–385. URL: <http://10.1080/00450618.2015.1052759>.
5. Агапова О. В. Адміністративно-правове регулювання публічного адміністрування у сфері юстиції України в умовах європейської інтеграції : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.07. Запоріжжя, 2024. 506 с. URL: <http://phd.znu.edu.ua/page/Doc/2024/agapova/Agapova.pdf>.
6. Коломоєць Т. Багатомовна спроможність державних службовців – ознака ідентичності європейської моделі державної служби. *Євроінтеграційні вектори реформ у сфері публічного адміністрування* : зб. наук. ст., тез доп. та повідомл. за матеріалами Міжнар. наук.-практ. конф., 17 травня 2023 р. Харків, 2023. С. 54–61.
7. Шепітько В. Судова експертиза та судово-експертна діяльність: погляд крізь призму думок експертів. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2023. Вип. 1(30). С. 12–22.
8. План роботи Міністерства юстиції України на 2024 рік «Заходи, спрямовані на досягнення цілей державної політики та основних завдань, визначених у Плані діяльності Мін'юсту на 2022-2024 роки та Програмі діяльності Кабінету Міністрів України». Міністерство юстиції України. URL: <https://minjust.gov.ua/files/general/2024/03/06/20240306110644-62.pdf>

References:

1. Alastair Ross, Chris Lennard, Claude Roux. Forensic science: Where to from Here? *Forensic Science International*. Volume 366, January 2025, 112285. Retrieved from: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0379073824003670?via%3Dihub>.
2. Council Conclusions on the Action Plan for the European Forensic Science Area 2.0: approved by the Council (Justice and Home Affairs) at its 3936th meeting held on 9 March 2023 № 7152/23 / Council of the European Union. Retrieved from: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-7152-2023-INIT/en/pdf>.
3. Shevchuk V. Innovative Essence of Criminalistic and Prospective Directions of its Development. Developments of criminalistics theory and future of forensic expertology: liber amicorum profesoriui Egidijui Vidmantui Kurapkai. Collective monografy / Malewski H., Matulienė S., Shepitko V., Shevchuk V. Vilnius, Mykolas Romeris University, 2022. 608 p. Pp. 152–168 (1.2 d. a.). Retrieved from: https://nals.com.ua/wp-content/uploads/2023/10/shhorichnyk_ukr_prava-2023.pdf#page=534.
4. Raymond T., Julian R. Forensic intelligence in policing: organisational and cultural change. *Aust. J. Forensic Sci.*, 47 (4), pp. 371–385. Retrieved from: <http://10.1080/00450618.2015.1052759>.
5. Agapova O. V. Administratyvno-pravove rehuliuвання publicznego administruvannya u sferi yustytssii Ukrainy v umovakh yevropeiskoi intehratsii: dys. ... dokt. yuryd. nauk: 12.00.07. Zaporizhzhia, 2024. 506 s. Retrieved from: <http://phd.znu.edu.ua/page/Doc/2024/agapova/Agapova.pdf>.

6. Kolomoiets T. Bahatomovna spromozhnist derzhavnykh sluzhbovtziv – oznaka identychnosti yevropeiskoi modeli derzhavnoi sluzhby. *Yevrointehratsiini vektory reform u sferi publichnoho administruvannia*: zb. nauk. st., tez dop. ta povidoml. za materialamy Mizhnar. nauk.-prakt. konf., 17 travnia 2023 r. Kharkiv, 2023. S. 54–61.
7. Shepitko V. Sudova ekspertyza ta sudovo-ekspertna diialnist: pohliad kriz pryzmu dumok ekspertiv. *Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky*. 2023. Vyp. 1(30). S. 12–22.
8. Plan roboty Ministerstva yustytzii Ukrainy na 2024 rik «Zakhody, spriamovani na dosiahnennia tsilei derzhavnoi polityky ta osnovnykh zavdan, vyznachenykh u Plani diialnosti Min'iustu na 2022-2024 roky ta Prohrami diialnosti Kabinetu Ministriv Ukrainy». Ministerstvo yustytzii Ukrainy. URL: <https://minjust.gov.ua/files/general/2024/03/06/20240306110644-62.pdf>

Andrii Haichenko. The forensic science area in the context of European integration

This article provides a detailed analysis of the implementation of European integration tasks within the field of forensic support for justice. Key aspects examined include the alignment of legislation in the field of forensic justice support with EU law (acquis communautaire), the competence of the Ministry of Justice of Ukraine in this area, and the main achievements of research institutions for forensic examinations in the implementation of international standards for forensic activities. The study highlights the primary initiatives undertaken by the Department of Forensic Justice Support of the Ministry of Justice of Ukraine within the framework of its European integration development vector. The article emphasizes the importance of cooperation and urges research institutions for forensic examinations under the Ministry of Justice of Ukraine to collaborate with foreign forensic institutions. The pivotal role of forensic examinations as a critical area in achieving European integration goals is underscored. The article concludes by proposing key initial steps for the successful implementation of reforms in the field of forensic support for justice, including: updating and aligning legislation with EU requirements, improving organizational procedures for forensic activities, enhancing international cooperation, and more.

Keywords: forensic support for justice, Ministry of Justice of Ukraine, European integration.